

Ukázka možností práce s textem v hodině literární výchovy (pomocný studijní text)

Následující ukázkový text je zde zařazen jako příklad *možných východisek* pro přípravu kompaktní vyučovací jednotky s jasně formulovaným cílem a logickou strukturou. Je pouze jednou z možností postupů vázících se ke *konkrétnímu zvolenému* textu, nikoli souborem univerzálních postupů a metod. Je míněn jako inspirace, ne vzor. (Všechny náměty jsou využitelné, pro konkrétní hodinu je však třeba vybrat pouze některé a vhodně je uspořádat tak, aby směřovaly k naplnění konkrétního zvoleného cíle, popř. odpovídaly specifickým podmínkám konkrétní třídy.)

Text:

Vzácná cestička Daisy Mrázková

Jednou šla Helenka s mouchou Rudolfinou na procházku za městečko. Bylo horko. Dostaly se do polí. Po mezi vedla cestička.

Rudolfína lítala v mateřidoušce, rozhoupávala fialové zvony, nakukovala do děr.

- Polet' honem, Rudolfíno, ať už jsme v lese! Tady po té cestičce, to nic není.

- Jakkak ne, samé zajímavé věci.

- Já vím, zajímavé, ale pro mouchy! Sedat si do zvonečků, dívat se do myších děr, to já bych také ráda, jenže jsem na to moc velká.

- Jen si nemysli, že tu jsou jen myši díry! Tady v poli například jsou v zemi krásné červené granátky, co se dávají kolem krku a do prstýnků.

- Opravdu? Jak to víš?

- Od mravence.

- Od koho?

- Od jednoho příjemného mravence, s kterým si někdy povídám, řekla Rudolfína a načechrala si křídla.

- Poslyš, Rudolfíno, já to řeknu dědečkovi.

- Co? Že si povídám s mravencem?

- Ale ne, o těch granátech!

- To neříkej, polekala se moucha. - Dědeček by s tím měl jen starosti. Přešlo by sem moc lidí, pošlapali by pole ...

- Tak dobře, když nechceš ...

- Mravenci by byli neradi, kdybys to řekla. Neřekneš to?

- Ne.

- Jistě ne?

- Ne, Rudolfíno, neboj se. Povídej dál.

- A tamhle pod tou skalkou, pokračovala moucha, - tam bydlívali vlci. Dřív byl tady všude les a u skalky bydleli vlci.

- Je to dávno?

Rudolfína rycle počítala.

- Skoro tři sta let. Ale ta cesta tu byla už tenkrát. Vedla lesem. Je to strašně stará cesta.

- Chodili ti vlci po ní?

- Ano, řekla Rudolfína. - V noci, když svítil měsíc, chodili vlci pocestě.

Helenka šla po cestičce s úctou čím dál větší. Dokonce se sehnula a pohladila horkou rozpraskanou hlínu.

- A co ještě? ptala se.
 - Jednou, asi před tisíci lety, jet tudy rytíř na koni. Zastavil se u skalky a napojil koně ve studánce, která tam tenkrát bla.
 - Jaký měl plášť?
 - Oranžový, vyšívaný.
 - A co dál?
 - A v lese na něj číhal loupežník a zastřelil ho šípem a ukradl jeho koně.
 - Jak to všechno víš, Rudolfino?
 - Skalka to vypravuje, když má náladu. Všecko viděla.
 - A co se stalo s rytířem?
 - Ach, rytíř, ten leží dosud tady pod mezí. Ještě jsou tam jeho kosti a jeho meč.
 - Ó! A žádný to neví?
 - Žádný člověk to neví.
 - Přijde se na to někdy?
 - Jistě. Jednou se tu bude stavět a přijde se na to.
 - Přijde se vždycky na všechno?
 - Myslím, že ano, řekla Rudolfino. - Lidé jsou na světě proto, aby odkrývali tajemství.
 - Jeje, to jsem ráda, zvolala Helenka. - Myslíš, že já taky někdy nějaké tajemství objevím, třeba ... třeba až budu velká?
 - Objevíš mnoho a mnoho tajemství, slíbila moucha určitým hlasem.
- Helenka teď šlapala po cestičce velmi spokojeně. Jak se má člověk na co těšit, hned je všecko v pořádku. Všecko je hned v náramném, krásném pořádku.
- A když došla k lesu, ohlédla se:
- To je ale vzácná cestička ... jsou všechny cesty takové?
 - Ó ano, a některé jsou ještě vzácnější ...
 - Poslyš, Rudolfino, já jsem hrozně ráda, že jsem na světě.

Možnosti práce s textem v hodině:

A/ Možnosti motivace

1. Využít jako motivační pomůcky obyčejný kámen, ukázat ho dětem a navodit téma textu rozhovorem, např. s využitím otázek: Odkud myslíte, že kámen je? Jak dlouho tam asi ležel? Co všechno mohl za svůj „život“? Kdyby mohl vypravovat, chtěli byste mu naslouchat?
2. Využít mapu města (obce) k různým úkolům a otázkám směřujícím k tématu textu, např.: Vyhledejte nějakou známou ulici, náměstí. Víte co tam bylo dřív, co se tam zajímavého odehrálo? apod.
3. Doplnovat podle vlastní úvahy různá podstatná jména k přídavnému jménu *vzácný*?
4. Rozhovor: Objevíli jste někdy nějaké tajemství? Vyprávějte o tom.
5. Vyhledat v naučné literatuře (encyklopediích, učebnicích) co nejvíce informací o mouchách, zejména se pokusit najít, jaké mají mouchy oči.
6. Vytvářet s žáky paprskovitě (popř. v řetězci) asociace na slovo *tajemství*.
7. Uvést hodinu vhodným nápisem na tabuli souvisejícím s myšlenkovým sdělením textu (např. „*Svět je zajímavé místo*“) a následným rozhovorem o tom, zda s tím žáci souhlasí a proč.

B/ Možnosti interpretačních otázek a úkolů

Především tato část hodiny úzce souvisí s literárněvědnou (resp. interpretační) přípravou učitele. Interpretační pohled na jednotlivé složky textové struktury může při jistém zjednodušení vypadat takto:

- Dominantní myšlenka (myšlenky)

Svět je zajímavé a staré místo, má svá skrytá tajemství, která čekají na odhalení (ale ne vše je dobré odhalovat). Právě pro jeho skrytá tajemství (hodnoty materiální, ale především duchovní) je třeba si ho vážít.

- Dějová linie

Základní dějová linie je velmi jednoduchá - poměrně krátká cesta postav poli. Do ní však prostřednictvím dialogu nepřímo vstupují tři další dějové epizody (Rudolfína vypráví o mravenci, vlčích a rytíři), v nichž lze vysledovat určitou gradaci - dramatičnosti, rozsahu i času, před níž se odehrály.

- Postavy

Helenka - dítě, které ještě mnoho o světě neví, vnímá především jeho vnější (viditelnou) stránku. Má úzkou vazbu na nejbližší todinu („... já to řeknu dědečkovi“) a „dětsky“ nelogické otázky („Jaký měl plášť?“).

Rudolfína - zvláštní průvodce dítěte, plní funkci prostředníka, učitele, zsvětitele. (Složené oči, titěrná velikost a křídla činí z mouchy ideálního nositele uvedených funkcí -hodně očí hodně vidí, křídla a velikost zpřístupňují méně dostupné ...)

U epizodních postav lze konstatovat určitý kontrast: mravenec je malý, smrtelný, vidí skrytou současnost - skalka je velký svědek věků, vidí (zná) skrytou minulost.

- Prostředí

Prostředí je konstatní a pro sdělnost textu vcelku určující. Jiné prostředí - ne cesta - by text ochudilo o určitou symboličnost (archetypálnost) tohoto motivu: cestu zde lze vnímat jako symbol obyčejnosti (něčeho co pouze spojuje dvě místa a ono samotné je zcela nezajímavé), ale i jako symbol životní cesty, cesty za poznáním (také Helenka je v závěru krátkého příběhu jiná, než na jeho začátku).

- Vypravěč

Autorský (použita er-forma), stojí v pozadí, své myšlenky vyslovuje ústy postav.

- Kompozice

Základní kompoziční postup je vyprávěcí, dominantní je však pásmo postav, resp. jejich dialog a myšlenky v něm obsažené. Dialogem vstupují do příběhu dílčí dějové epizody (viz dějová linie).

- Jazykové prostředky

Text je psán spisovným jazykem v pásmu vypravěče i v pásmu postav. Spisovnost v řeči dětské postavy není vnímána jako neadekvátní, hovorovost by příliš nekorrespondovala se sdělovanou myšlenkou.

Interpretační otázky a úkoly:

1. Které(á) slovo(a) nejlépe vystihuje(i) podstatu příběhu? Které(á) slovo(a) je (jsou) v něm klíčové(á)?
2. Proč byla cestička vzácná?
3. Proč Helenka pohládila cestičku?
4. Kdo v příběhu vystupuje? Jak byste charakterizovali Rudolfínu? (Co všechno jsem se o ní v příběhu dozvěděli?) Co si myslela Helenka o cestě na začátku a co na konci příběhu?
5. Myslíte si, že lidé skutečně dokážou odhalit všechna tajemství?
6. Čím byste chtěli být? Co byste chtěli objevit za tajemství? Proč?
7. Máte i vy sou „Rudolfínu“ - někoho, kdo vám zajímavě vypráví o světě kolem nás?

Možné otázky na věcné znalosti a věcné porozumění:

1. Ve kterém století asi běhali po cestě vlci? Ve kterém století tam zabili rytíře?
2. Víte, co jsou to granáty?

Poznámka:

Interpretační metoda srovnávací: využití otázky 6 nebo 7

Interpretační metoda sokratovského rozhovoru: např. otázky 4, 3, 2 a 7

Interpretační metoda heuristického rozhovoru: jako výchozí např. otázka 3

Interpretační metoda řešení problému: např. otázka 1 doplněná otázkou Proč?

C/ Možnosti následných literárně estetických činností

1. Číst podle rolí, pokusit se napodobit řeč dítěte a mouchy.
2. Pokusit se v rozhovoru pokračovat, vymýšlet další možná tajemství cestičky.
3. Zkusit vyprávět „jako skalka“ příběh o rytíři (zvolit podle vlastní úvahy intonaci, domýšlet detaily příběhu).
4. Rozhovor, popř. skupinová práce: Který dům v našem městě (obci) patří k nejstarším? Co zajímavého mohl „vidět“? Vymyslete si jeho příběh.
5. Použít slovo *cesta* v různých větách tak, aby mělo různý význam (konkrétní i abstraktní).
6. Rozhovor s žáky o jejich „vzácných“ místech. Popř. úkol místo nakreslit a pak ho představit ostatní, říct, proč je pro ně vzácné.
7. Rozhovor o tom, zda žáci četli nějakou knížku o tajemství a jeho odhalování. Vzpomenou si na jejího autora? Dokážou ostatním o knize vyprávět?
8. Zazpívat si (zarecitovat) nějakou písničku (básničku) o cestě.

Poznámka:

Podobně koncipovaný přehled možných námětů na práci v hodině, ale vycházející z jiného textu (D. Mrázková: Růžová mušle) lze najít ve skriptech *Kapitoly z didaktiky literární výchovy ve 2.-5. ročníku základní školy* (Brno: PdF MU, 2004, s. 51-53).